

IEVADS

Šis ceļvedis iecerēts kā palīgs cilvēkiem, kuri Latvijā vēlas baudīt skaistu un saņemtu vidi lietišķu sarunu un sabiedrisku pasākumu laikā vai pavadot brīvdienas. Iedalījums nodaļās ir visai nosacīts un veidots pēc teritoriālā principa. Katra nodaļa sākas ar apvidus shēmu, kurā atzīmēti attiecīgajā nodaļā apskatītie objekti. Objekta apraksts sākas ar piktogrammām, kuras informē par interesantām vietām, izklaides iespējām un pakalpojumiem. Ceram, ka objektu alfabētiskais rādītājs un to celtniecības hronoloģiskais rādītājs, kā arī sertificēto viesnīcu saraksts atvieglos maršruta izvēli. Laimīgu ceļu!

Latvijas muižu arhitektūrā varam izsekot arhitektūras stilu attīstībai, sākot no romānikas un gotikas, līdz pat 20. gs. sākuma arhitektūras iezīmēm. No 13. līdz 16. gs. uzcelts vairāk nekā simts ordeņa un bīskapu pils. Dažus viduslaiku pilis ir saglabājušas līdz mūsdienām (piemēram, Ventspili, Dundagā, Rīgā, Ēdolē, Bauskā) un sniedz interesantas liecības par gotikas, renesanses un manierisma stila izpausmēm.

18. gs. vidū muižu arhitektūrā valdīja baroka ziedu laiki. Kurzemē pēc hercoga Ernsta Johana Birona uzaicinājuma strādāja ievērojamais Krievijas galma arhitekts Frančesko Bartolomeo Rastrelli. Būvniecība norisinājās arī mazākās Latvijas muižās, piemēram, Vecapguldē, Popē, Lādē, Rankā un Dzelzavā. Lai gan šo pils telpiskais un mākslinieciskais risinājums bija vienkāršāks, tās tomēr bija ļoti izteiksmīgas. Šajā laikā veidojās arī jauni ansambļa plānojuma principi.

18. gs. otrajā pusē Latvijā plaši izplatījās apgaismības idejas (vācu literātu Garlība Merķeļa, Kārļa Snēla u. c. darbība) un līdz ar tām – šā laikmeta stils – klasicisms, kura pamatā bija antīkās mākslas formu un paraugu studijas. Ievērojama loma Latvijas muižu klasicisma arhitektūras attīstībā bija izcilā Krievijas galma arhitekta Džakomo Kvarengi projektētajai Elejas muižas pilij,

Vecsalienas pils

Puikules kungu māja

Nogales pils parka fasāde

Nogales pils interjers

kas tika uzcelta arhitekta Johana Georga Ādama Berlica vadībā. Tās iespaidā tika izveidoti vairāki izcili klasicisma ansambļi, piemēram, Mežotnē, Kazdangā un citur. 19. gs. sākumā lauksaimniecības uzplaukums veicināja arī jaunu saimniecības kompleksu būvniecību, kuros galvenokārt ietilpa klētis, stalli, laidari, pārvaldnieka un kalpu mājas. Saimniecības ēkas kopā ar muižas īpašnieka mājokli veidoja stilistiski un mākslinieciski vienotu arhitektūras ansambli.

18. gs. beigās un 19. gs. sākumā paralēli klasicismam attīstījās jauns stila virziens – romantisms. Sākumā muižās tas izpaudās galvenokārt ainavu parku veidošanā. Tajos uzmanību pievērsa t. s. mazajai arhitektūrai – paviljoniem, pieminekļiem, mākslīgām pilsdrupām un tamlīdzīgām būvēm. Līdz mūsdienām saglabājušies tikai daži ar šādām arhitektūras formām bagāti parki, piemēram, Alūksnē, Remtē un Jaungulbenē.

19. gs. 30. gados muižu arhitektūrā tika ieviestas neogotikas formas, kas popularitāti ieguva vēlāk – 19. gs. 60. un 70. gados. Vecauces, Alūksnes, Odzienas, Preiļu, Vecsalienas un citas līdzīgas pils ir izcilākie šā stilistiskā virziena piemēri.

Ne mazāk populāra Latvijas muižu arhitektūrā ir neorenesanse. Tās ziedu laiki ir 19. gs. 80. un 90. gadi, īpaši jāpiemin tādi muižu arhitektūras pieminekļi kā Cesvaines, Vecgulbenes, Vērenes un Bebreņu, kā arī 1905. gadā nodedzinātās un neatjaunotās Sidgundas un Slipes pils.

19. gs. otrajā pusē ar neorenesansi konkurēja neobaroks, kaut arī tas neieguva līdzvērtīgu popularitāti. Neogotikas formas, kas izpaudās racionālā apdarē un stilam atbilstošu materiālu ieviešanā, saliedējās t. s. ķieģeļu stila celtnēs, kā to redzam, apskatot Jaunmoku, Puikules un Priekules pils, kā arī daudzas nelielas kungu mājas.

19. gs. otrajā pusē bija vērojama arī klasicisma tradīciju atdzimšana, kas atsevišķos gadījumos saistāma ar vēlīnu šā stila Berlīnes skolas ietekmi. Tā raksturīgākie piemēri

ir Gaujienas, Zentenes, Nogales un Lielivandes pils.

20. gs. sākumā muižu arhitektūrā parādījās jauni, eklektismam preteji telpiskā un dekoratīvā risinājuma principi, kas sekmēja jūgendstila attīstību. Latvijā bija vērojamas vairākas tendences – nacionālais romantisms, Rietumeiropas *art nouveau* ietekme un racionālā ievirze. Muižu arhitektūrā visbiežāk sastopama ir pēdējā. Par to pārliecina Lielbātas, Lakšu un Veckārkū pils.

Daudzām ievēribas cienīgām muižu ēkām liktenīga kļuva 1905. gada revolūcija. Nemiernieki dedzināja pils un kungu mājas, izpostīja to interjeru un gadsimtiem uzkrātās mākslas vērtības. 1905. gadam sekoja izpostīto ēku atjaunošana, kurai nereti pieņēma savam laikam progresīvas restaurācijas iezīmes. Tika celtas arī jaunas ēkas. Daļa no tām attiecināma uz t. s. dzimtenes stilu (*Heimatsstil*). Minētais virziens pārstāvēts, piemēram, Krapes, Juzefovas un Jaunsventes muižas kungu mājas arhitektūrā.

Pēc Latvijas Republikas neatkarības pasludināšanas 1918. gadā un tai sekojošās agrārās reformas zuda muižu pastāvēšanas ekonomiskais pamats, taču saglabājās to estētiskā kvalitāte un nozīme lauku centru plānojuma izveidē.

Otrā pasaules kara un padomju varas laikā daudzu muižu apbūve tika pārveidota un to apkārtnē papildināta ar arhitektoniski mazvērtīgām ēkām. Tagad situācija ir nedaudz uzlabojusies. Īpaši tas sakāms par vietām, kuru saimnieki ir sapratuši kultūras mantojuma vērtību un cenšas vēsturisko apbūvi izmantot tūrismam un citām sabiedriskajām aktivitātēm. Veiksmīga restaurācija un rekonstrukcija norisinās Durbē, Zvartavā, Krustpīlī, Biriņos un Ungurmuižā. Aktīvi meklējumi, lai pils glābtu un iesaistītu mūsdienu dzīves aprītē, vērojami Alūksnē, Aumeisteros, Dzērbenē, Blankenfeldē, Kabīlē un Tašos. Šis process ir lēns, tomēr saņemtu vietu Latvijā kļūst arvien vairāk.

Kabiles pils

Tašu pils kamīns